

סימן מג

אודות חידושי הריטב"א וחידושי הר"ן על מסכת שבת - מערכת נ' כלל ב'

דף קפג ע"ד) שכתב, וחידושי שבת המיוחסים לריטב"א, אינם לו אלא להר"ן. ע"כ. ושורר להגרי"ח סופר שליט"א שהביא דבריו הגרי"פ פירלא הנ"ל, והוסיף שכן כתב עוד הגרי"פ בהגהותיו על שם הגדולים ח"א (מע' י אות פט). [וכעת אמ"א].

ג) וכן ראיתי להגאון הקדוש ר' אלחנן וסרמנן זצ"ל הי"ד בקובץ הערות (בידיעות נכבדות" בראש הספר) שכתב בזה"ל: חידושי מסכת שבת שנדפסו על שם חידושי הר"ן אינן להר"ן, וחידושי שבת הנדפסים בתוך חידושי הריטב"א הם באמת חידושי הר"ן. כן שמעתי מכבוד מו"ר הגאון ר' רפאל שפירא זצ"ל מוואלוז'ין. [ובס' מנוחת שלום ח"ה (סי' נ עמוד רז) נפק דק ואשכח כי כן הוא בספרו שו"ת תורת רפאל (חאו"ח סי' מד דף ע ע"א). ע"ש]. ושמעתי מכבוד הגה"צ ר' נפתלי זילברברג זצ"ל מוורשא, כי חידושי הריטב"א למסכת שבת ישנם בכת"י, והוא ראה את הכת"י בהיותו בירושלים. ע"כ.

ד) ובספר מנוחת שלום ח"ה (סי' נ אות ב) הביא מ"ש הגאון ר' צדוק הכהן מלובלין בשו"ת תפארת צבי" ח"ב (סי' כא אות ד, וסי' כה סוף אות ו ובאות ט), כי החידושים המיוחסים להריטב"א על מסכת

אודות חידושי "הריטב"א" על שבת שאינם להריטב"א אלא להר"ן

א) הגה ידוע כי חידושי "הריטב"א" שנדפסו לראשונה בשאלוניקי תקס"ו, אינם להריטב"א אלא להר"ן. וכן הגאון הראש"ל יש"א ברכה בשו"ת שמחה לאיש (חאו"ח סי' ג) כתב בשם מהר"ץ מפראג, דהבקיא בטיב לשון הריטב"א יראה כי בטעות ייחסו חידושי "הריטב"א" הללו להריטב"א, והם אינם לו. ע"ש. והגאון אבני נזר בהסכמתו לחידושי הר"ן עבודה זרה כתב, דחידושי הריטב"א לשבת אינם לו אלא להר"ן. וכן כתב בס' אגלי טל (מלאכת זורע אות ב סק"ג). ובשו"ת אבני נזר (חאו"ח סי' נה אות ד, סי' נח אות י, סי' קטו אות א, וחאה"ע סי' רז אות יד). וכן כתב הגר"ח פלאג"י בס' כל החיים (כללי הפוסקים מע' י אות ד) בשם הרב פני מבין ח"ב (סנהדרין סג. דף קצד ע"ג), כי חידושי הריטב"א שבת אינו ממנו, אלא הם להר"ן. וחידושי הריטב"א שבת הלא המה בכת"י. ע"ש. ועיין עוד שם (מע' נ אות ב). וכן כתב בס' גנוזי חיים (מע' ס אות יז). ע"ש.

ב) וכן מצאתי להגרי"פ פירלא בפירושו לספר המצות דרס"ג ח"א (עשה ז דף פז ע"ג) שכתב, ובחידושי שבת המיוחסים להריטב"א וכו'. וכן ראיתי עוד שם (עשה לא

שבת אינן לו אלא להר"ן, וכאשר ניכר מלשונו ושיחתו וסגנון דבריו למבין, וכל דבריו בזה הם ככתבם וכלשונם בפירוש הר"ן על הלכות הרי"ף. וכן כתב הגרצ"ה בס' פרי צדיק ח"א (בקונט' שביחת השבת סי' א דף לג ע"ד, וסי' ה דף מב ע"ג), ובס' אוצר המלך על הרמב"ם (בתשרי בדין טומאת אהל אות נג דף יז רע"ב). וכן כתב הרה"ג ר' אברהם יצחק הלוי בלייוויס, דומ"ץ בעיר בריסק דליטא, בעל הגהות כור לזהב על חידושי הריטב"א, במקתבו הנדפס בשדי חמד כללים (פאת השדה מע"א סוף כלל עז) סוף ד"ה והנה. עכת"ד. והאידנא נדפסו חידושי הריטב"א על שבת, וראה להרה"ג המהדיר במבוא (עמוד 9) שגם כן כתב כי חידושי "הריטב"א" הנדפסים בשאלוניקי תקס"ו, אינם להריטב"א אלא להר"ן ז"ל. ע"ש.

אודות חידושי "הר"ן" על שבת שאינן להר"ן,

אלא לגאון קדמון שלא נודע שמו

והנה "חידושי הר"ן" לשבת שנדפסו לראשונה בוורשא תרכ"ב, אינן

להר"ן ז"ל אלא לגדול אחר מחכמי ספרד, ולא נודע מאן ניהו, וכבר הגאון מהר"ח פלאגי בספר כל החיים (כללי הפוסקים מע' נ אות ב) הביא מ"ש אליו אחד מבני עליה, מסגני לוי, חכם ומבין מדעתו, אשרי יולדתו, פלפלא חריפא, שדעתו יפה, הרב ועצום כמוהר"ר יעקב נפתלי הלוי נר"ו יאיר אורו נצח סלע ועד. וז"ל: ואגב אציעה לפני כסא כבוד תורתו הרמה והנישאה נר"ו, שנראה מחידושי הר"ן לשבת שהדפיסו מחדש ממש בעיר וורשה, (עיר ממלכת פולין), דלאו תורת רבינו ניסים בעל

פירוש ההלכות הוא. ואף דבית דין רבה דעיר קדשינו ותפארתינו אשר מתמן קא מסהיד עליה, וגדולי ארץ, הרב חזון נחום, ומוהר"י ערוך, וגדול האחרון רבינו הגדול ז"ל וזיע"א בברכי יוסף בשני מקומות (א"ח סי' פא ס"ק יב, ויז"ד סי' רעז ס"ק מא) ובטוב עין (סי' יב) מביאים דברי שיטה זו ומכריזים עליו היחוס דברי הר"ן ז"ל. אמינא ולא מסתפינא דבמחילה רבה מכבוד תורתם כי רב הוא, שגו הפעם ברואה, וחידושי הר"ן שבאו עליו בפירושו להלכות לא אחת ולא שתיים, הן הנה חידושי שבת שנדפס בשאלוניקי בשנת קומח"ך, דאשתכך בכי גנוי הרב מוהר"ש הלוי ז"ל על שם הריטב"א בטעות. וכו'. ומי הוליד חידושי שבת שנדפסו מחדש לא ידעתי הרבר בבירור וכו'. ע"כ. וע"ש להגר"ח פלאגי מ"ב שהאר"ך בזה באורך וברוחב.

אה"ח 1234567

גם הגר"א וסרמן בקובץ הערות הנ"ל, כתב, כי חידושי הר"ן הלו אינן להרבינו ניסים בר ראובן ז"ל. וכן כתב בשו"ת אבני נזר (תאו"ח סי' סח סוף אות ז, וסי' קכה אות ז, וסי' קעא אות ד). ע"ש. וכן בשו"ת עמודי אש (סי' ד כלל יג דף לה רע"א), העיר בסתירת דברי הר"ן מדבריו בחידושי "הר"ן" לשבת, וכתב בזה"ל: ואמת אגיד ולא אכחד, כי חוכך אני אם ספר הזה הוא מאת רבינו הר"ן, דמצאתי בו דברים זרים שבודאי לא יצאו מפי הר"ן וכו'. על כן נראה שהספר הזה אינו מהר"ן. ע"כ. והניף ידו שניה (סי' ה סוף אות לא) אחר שתמה על דברי הר"ן בהלכות לדבריו בחידושים, וכתב, שחידושי הר"ן הללו אינם להר"ן.

וכן כתב עוד בעמודי אש שם (אות מ). ע"ש.
והובא בס' מנוחת שלום הנ"ל. ושכן כתב
בס' תהלה לדוד (ח"א סי' שח סוף אות ד, וח"ג
סי' סא). והגרצ"ה מלובלין בשו"ת תפארת
צב"י ח"ב (סי' כה דף נה סע"ד) ד"ה גם. ע"ש.
וע' בס' מעגל טוב (עמוד סא) שבהיותו
בתונים ראה חידושי הר"ן לשבת. וע"ע
בשדי חמד (כללי הפוסקים סי' ד אות ת, וסי' י
אות ח). ע"ש.

אוצר החכמה

מעיר על כמה האחרונים שנעלמה מהם ידיעה זו
(ו) וכמה מגדולי האחרונים נעלמה
מהן ידיעה נחוצה זו, כי חידושי
הריטב"א על שבת הינו להר"ן, וחידושי
הר"ן על שבת לא מידי הר"ן נפקי, והמשנה
ברורה בביאור הלכה (סי' שיט ס"ד) יחס גם
כן חידושי "הריטב"א" הללו להריטב"א.
והרב המהריר חידושי הר"ן שבת (כמבוא
עמוד 9) הביא שאף מהר"י בי רב (סי' נב)
יחס חידושים אלו להריטב"א. וכן החזו"א
א"ח (סי' סה ס"ק סה) נתייחס לזה כחי'
הריטב"א. עד כדי כך שהחזון איש בטהרות
(י"ד סי' ז סוף אות י) כתב: ומה שכתב
במשנה ברורה בשם הריטב"א מגילה. שם
לא כתב רק לענין וכו', אבל לענין וכו',
דעת הריטב"א שבת כהרמב"ן והרשב"א,
ואולי תיבות וכו', טעות סופר וכו'. ע"כ.
הרי שרצה להגיה בדברי הריטב"א מכח
סתירה בין דברי הריטב"א מגילה
ל"ריטב"א" שבת. ולפי האמור לא קשיא
מיד. ואין הכרח הכרח.

(ח) וביו"ב העיר בשו"ת באר משה שטרן
ח"ב (סי' עה אות יג) על דברי
חכ"א, וז"ל: מתחילה הביא דבריו חידושים

המיוחסין להר"ן שבת שכתב וכו', והקשה
שדבריו סותרים למה שכתב הר"ן עצמו
בפירושו להרי"ף וכו'. וחידוש גדול בעיני
על מחבר דזמנינו שלא ידע דחידושי הר"ן
שלפנינו על מסכת שבת אינו מהר"ן על
הרי"ף, וחידושי הריטב"א הישן הן הן
חידושי הר"ן על מסכת שבת. וחידושי
הר"ן הן מיוחסין להר"ן, ועדיין לא נתברר
בדיוק נמרץ תחת יד מי מהגדולים יצאו
החידושים, וממילא מובן שאין כאן לא דוב
ולא יער להקשות דבריהם אהדדי. ע"כ.

(ט) ובס' מנוחת שלום ח"ה (סי' נ אות א) העיר
בוה גם כן על מהרש"א אלפאנדרי
בשו"ת הסבא קדישא ח"א (סי' יג דף לד
ע"א), והרב"ז שאפרן בתשו' ח"ג (סי' פד),
שטרחו ליישב סתירה בין דבריו "הר"ן"
בחידושי שבת, לדבריו בהלכות. ובאמת
כי קושיא מעיקרא ליתא, דלאו מידי רועה
אחר נפקי. וכן יש להעיר על מ"ש מרן
הגר"ע יוסף דצ"ל בס' הליכות עולם ח"ג
(פר' נח עמוד לט), ובשו"ת יביע אומר חלק
עשירי (חאו"ח סי' כא אות ב), ובמאור ישראל
ח"ג (טבעת המלך פ"ה מהל' שבת ה"א עמוד
קג:), וז"ל: ואף על פי שהר"ן הביא דברי
הרמב"ן והתוספות שחלקו על בה"ג, והוא
יצא לישע סברת בה"ג, וכתב להעמיד
דבריו, מכל מקום בחידושי הר"ן (שבת כג:)
כתב לדחות דברי בה"ג, שאין קבלת שבת
תלויה בהדלקת הנרות. ושכן דעת הרא"ה.
ע"ש. עכ"ד. ונראה דרצונו לומר דהר"ן
בחידושי סותר עצמו למה שכתב בפירושו
על הלכות הרי"ף, וליתא, ואישתמיט מיניה
כי חידושי הר"ן על מסכת שבת אינן מהר"ן

אלא מקדמון אחר, ואם כן אין שום סתירה במשנת הר"ן ז"ל. ואכן הר"ן עצמו סבר לעיקר כבה"ג, וכמו שטרח להעמיד דבריו. [מה גם שהלא נודע כי היכא דדברי הר"ן סתראי נינהו מדבריו בפירושו להלכות הרי"ף לדבריו שבחידושיו, העיקר כדבריו שבפירושו על הלכות הרי"ף שהוא בתראה. וכמ"ש הגהמ"ח (מע' נ כלל ג). ואכמ"ל].

אוצר החכמה

על סמכות חידושי הר"ן לשבת

י בשו"ת שרגא המאיר ח"ב (סי' יט) כתב בזה"ל: אגב שכת"ר הרמה העיר אותי מדברי חידושי הר"ן על מסכת שבת, שמעתי מת"ח אחד ששמע ממור"ר הגאון מטשעבין זצ"ל שאין לסמוך על חידושי הר"ן על מסכת שבת, כי יש שם דברים נפלאים, [והביא הערה אחת על חידושי הר"ן (שבת ה:) שהעיר כ"ק הגאון מטשעבין זצ"ל, וסיים], ועל כן אם תמצא עוד דברים נפלאים, תדע שאין הכת"י דבר מוסמך. ע"כ. וכן ראיתי בספר "שר התורה" על הגאון מטשעבין בעל הרוכב מישרים זצ"ל (פרק לה עמוד תרסה), שכאשר עמדו להדפיס חידושי הר"ן על שבת, אמ"ל רבינו [גאב"ד טשעבין] שחידושי הר"ן על מסכת שבת נכתבו ככל הנראה ע"י תלמיד טועה. ע"ש.

יב) ובתשו' מהרש"ם ח"ו (סי' מא דף מט ע"ב) סוף ד"ה ובדרך פלפול, עמד על דברי חידושי הר"ן לשבת, וכתב בזה"ל: ולכן אין מקום ליישב דברי הר"ן התמוהים ומרפסן איגרי, ובודאי תלמיד טועה כתבו

בשמו ולא יצאו מפה קדוש. ע"כ. וכן העיד הגר"ח קנייבסקי שליט"א בשם החזון איש זצ"ל, הובא בספר מפתח על הרמב"ם מהדורת הר"ש פרנקל (פ"א מהל' שגגות ה"ד דף שסו ע"ד). ע"ש.

יג) וכן ראיתי בשו"ת דברי יעקב שור (סי' ס"ט) (ט) שכתב, והנה כאשר הופיע נגד עיני אור שמשו של רבינו הר"ן בחידושיו לשבת, בעוברי על דבריו מצאתי בו כמה ענינים נפלאים מאד, ואחת מהנה אזכיר דבר מבהיל אשר ראיתי שם בחידושיו לפרק הזורק וכו'. והן דברים מבהילים, והיאך כתב וכו'. וברור דמעולם לא יצאו הדברים מפי הר"ן, ומלב איזה תלמיד מבוהל וטועה יצאו הדברים. ומצוה להסיר זה מספרו של רבינו הר"ן ז"ל. ע"כ.

יד) גם בשו"ת תורת מרדכי (חיד"ד סי' קלט דף קח סע"א) בהערה, אחר שעמד גם כן על דברי חידושי הר"ן, כתב, וכל דבריו [של חידושי הר"ן לשבת] תמוהין בזה. ובודאי תלמיד טועה כתב כן. או שיש בזה איזה טעות סופר וצריך להגיה בדבריו. וכו'. ע"ש.

יז) והנאמן רבי משה מרדכי שלזינגר בשיעורי משמר הלוי כריתות (דף קלד סע"ב) כתב, כי יש בספר חידושי הר"ן על שבת כמה דברים שממש מרפסן איגרי. ע"ש. וע' לעיל (אות ו עמוד תקלז) בשם העמודי אש. ודו"ק.

סימן מד

בענין פירוש רש"י על הלכות הרי"ף - מערכת נ' כלל ד'

בהקדמת המהרש"א, ובמה שכתב בזה מהרש"א בבא מציעא (יא סע"ב) ומהרש"א סוכה (ט:) בפרש"י. ע"ש. וכן כתב בשו"ת מנחת אלעזר ח"א (סי' כו) ד"ה והנה יש, שמצינו שנוספו הגהות בפרש"י בש"ס בכמה מקומות. וע"ש. ונתבאר במק"א. אלא דגבי נ"ד אשכחן בכ"ד כהאי גוונא, וכדלקמיה אות ה].

וּמִדֶּן הַחֵיד"א בברכי יוסף (סי' טו סוף אות א) כתב, ומהרש"א והרב יד אהרון ייחסו הפירוש אשר בהרי"ף לרש"י, וכבר ידוע שהפירוש ההוא אינו מרש"י. ע"כ.

גם הלום ראיתי בס' טהרת המים (מצ' פ כללי הפוסקים אות קמ) שהביא מ"ש הרב בית יצחק (דף עב ע"ג), שפרש"י שסביבות הרי"ף אינו מרש"י. ושוב ראה (שם אות רכט) דברי החיד"א בשם הגדולים הנ"ל. והביא עוד מ"ש רש"י שבהרי"ף (כ"ב ריש פרק גט פשוט) שהזכיר מד' ראב"ן ריצב"א וראבי"ה. ע"ש. (וע"ע בס' טהרת המים מצ' ש אות יג). וע"ע להגאון הנצי"ב בפירושו על השאלות (פתח העמק פתיחה ב אות ג) שכתב, שבא לידי פירוש על השאלות המלוקט מפירוש רש"י בש"ס, "כעין פירוש שעל הרי"ף המכונה פירוש רש"י שעל הרי"ף". ע"ש.

הגאון המחבר זצ"ל (מצ' נ כלל ד), איירי גבי פירוש רש"י על הלכות הרי"ף, כי אין לתמוה על דבריו אם פליג על הרי"ף, כיון שהמחבר פירוש רש"י זה, הוא ליקוט מפירוש רש"י על הש"ס. וכמ"ש בשו"ת שמע אברהם, והובא באות חיים שם (סי' ק לה). ע"ש.

והנה הגאון רבי חיים משה אמריליו בס' הלכה למשה (פ"ו מהל' גניבה ה"ד) כתב, כי פרש"י שעל הרי"ף, לא נתחבר ע"י רש"י ז"ל על הלכות הרי"ף, אלא המסדר ליקטו מפרש"י על הש"ס, וסידרו על הרי"ף. ע"ש.

והגאון רבי מלאכי הכהן בס' יד מלאכי (כללי רש"י אות ה) כתב, פרש"י שבהרי"ף אף שרובו ככולו לוקח מדברי רש"י שבש"ס, גורע ומוסיף בו, לא היה הוא [רש"י] בעצמו המחבר, אלא כותב אחר הוא שסידרו, לא ידעתי מאן הוא וכו'. ע"ש. ועיקר הכרחו ממ"ש בפרש"י שבהרי"ף לשבת (דמ"ז ע"ב) וז"ל, ואני הכותב מצאתי בערוך וכו'. ולפרש"י צריך לומר וכו'. ע"כ. וכן הסכים מרן החיד"א בשם הגדולים ח"א (מצ' ש אות לה דף צ ע"ג). ע"ש. [איברא דאין להכריע על פי מקום אחר בלבד, שהרי ידוע שנוספו בדברי רש"י כמה הגהות מאותרות, כנודע, וע' בזה

אוצר החכמה

טענד עס'ז על דברי כמה אחרונים

(ו) ומעתה מ"ש בשו"ת אריה דבי עילאי (הארי"ת סי' ג דף ג ע"ג) וז"ל:
ובפירוש רש"י שבריי"ף מגילה מבואר וכו',
ולא כפירוש רש"י בבבא בתרא (ג.) דמפרש
להדיא וכו'. ע"ש. ולפי האמור לא קשיא
מידיו. ובלא"ה כן דרך רש"י לסתור פירושו
כנודע (וע' לקמן סי' מח).

(ו) וראיתי להתבואות שור (סי' כח ס"ק כט דף קיט ע"ג) שכתב, מיהו קשה לי הפוסקים לא הביאו דברי רש"י וכו', ונ"ל שהם מפרשים דברי רש"י וכו', ועם היות שפירוש זה דוחק קצת, מכל מקום בפירוש רש"י שסביב הרי"ף נראה להדיא כן וכו'.

ע"כ, ולפי המבואר דבריו צ"ע.

טבאר שיט לסמוך על פירוש רש"י בהרי"ף

(ח) **אוֹלָם** י"ל דעל כל פנים יש לסמוך על
 המחבר הנ"ל, שהעתיק מפירוש
 רש"י אשר לפניו, וממילא יש ללמוד
 לגירסתו בדברי רש"י. והוי עד נאמן.
 ואמינא לה עם מה שמצאתי בחידושי רבינו
 קרשקש [אשר מכונים עד היום "חידושי
 הריטב"א" מלבד ההוצאה שעל ידי מה"ק
 ששינו שם הספר לחידושי רבינו קרשקש
 כידוע, והרבה שוגים בזה, ואכמ"ל]. גיטין
 (כו.) ד"ה מצאו, שהביא מדברי רש"י,
 ולפנינו ליתא בפירוש רש"י, אבל כן הוא
 בפירוש רש"י שבהלכות הרי"ף. וכמ"ש
 הרה"ג המהריר חי' הריטב"א גיטין (מה"ק,
 עמוד רלז הערה 287). ע"ש. וע"ע במבוא
 לחידושי הר"ן מועד קטן (מה"ק, במבוא עמוד
 14 הערה 5). ע"ש. ודו"ק. [וע' בסמוך גבי

הר"ן, שהיה מעתיק מפירוש רש"י שעל
הרי"ף, ומיעה נמי לרבינו קרשקש].

(ט) וגדולה מזו כתב הגאון מהר"א הכהן מסאלוניקי בס' טהרת המים (מע' פ כללי הפוסקים אות קכו) בשם מרן החיד"א בס' כיכר לאדון (דף קסא ע"א), כי דרכו של הר"ן להעתיק גם מפירוש רש"י שעל הרי"ף. ע"ש. ולפי זה נמצא כי היה אחד מרבותינו הראשונים ז"ל, ובודאי שיש לסמוך על גירסאותיו בדברי רש"י, והוא עד נאמן לדידין על מה שהיה כתוב לפניו בפירוש רש"י. וע"ע מ"ש באות חיים (מע' ה עמוד קיג ס"ק קל). ע"ש.

י) **איברא** דהאליה רבה (סי' רח ס"ק כו) כתב בזה"ל: כמדומה שראיתי באיזה פוסק שכתב דלא נודע מי חיבר רש"י באלפסי, אם ראוי לסמוך עליו. ע"כ. ולפי האמור יש לדחות דבריו אלו. ועיין לשון הזהב ברכות (ו.). וע' ערוך לנר (סוכה ב.). ד"ה והנה ראיתי. ובס' פתח הדביר ח"א (דף יט ע"א ודף נט ע"ג). ובס' כל החיים (כללי הפוסקים מע' ר אות יט). ע"ש. ובשו"ת לב חיים ח"ב (רי"ס פו). ושו"ת נשמת כל חי ח"ב (חח"מ סי' כא) ד"ה ולענ"ד נראה שהוא דוחק. ע"ש. וכעת עמד קנה.

(י) **שוב** ראיתי בס' חזון עובדיה (ד' תעניות
עמוד שצו) שכתב: ונראה וכו',
כמ"ש בפירוש המיוחס לרש"י על הרי"ף
וכו', והמחבר פירוש זה, כפי שביררו חכמי
דורינו, היה הגאון רבי ישראל ברבי יואל
זוסלין, שהיה גדול הדור, והמהרי"ל
והמהרי"ק ומהרא"י בעל תרומת הדשן

באורן. וע"ע במוריה (חלק ריש עמוד קיב) מה שהוסיפו על זה. ע"ש. וע"ע מש"כ לעיל (סי' י אות ו) בשם הגרי"פ פירלא. ע"ש. ואכמ"ל יותר.

מזכירים שמו בסילודין. ראה מוריה (שנה יט חוברת א-ב עמוד קטו והלאה). ע"כ. וקובץ מוריה (הנוכח) אמ"א. ושוב בא לידי קובץ מוריה (שם תשרי תשנ"ג עמוד קו) הנ"ל. ע"ש

אה"ח 1234567

אוצר החכמה